

březen 2010

**Ženy, které zůstávají, muži, kteří se vracejí.
Recenze knihy *Gendered Transitions. Mexican Experiences of Migration* autorky P. Hondagneu-Sotelo**

Adéla Suralová

Abstrakt:

Kniha "Gendered Transitions. Mexican Experiences of Migration" přináší první komplexní pohled na téma "gender a migrace", mapuje mexickou migraci žen a mužů z Mexika do USA a zdůrazňuje gender jako organizační princip migračního procesu.

Pokud sledujeme teorii a výzkumy zaměřené na roli genderu v migraci, nutně se seznámíme s Pierette Hondagneu-Sotelo, autorkou, jejíž monografie se staly stálicemi a neopomenutelnými základními kameny, na nichž genderově senzitivní výzkumy migrace staví. Vedle autorčiných kratších, nicméně pro migrační studia zásadních, textů (srov. zejm. *Feminism and Migration*, 2000) a editovaných publikací (*Gender and U.S. Migration. Contemporary Trends*, 2003) stojí také dvě monografie: *Gendered Transitions. Mexican Experiences of Immigration* (1994) a *Doméstica. Immigrant workers cleaning and caring in the shadow of affluence* (2001), v nichž autorka umně nasazuje genderové brýle a mapuje genderové aspekty mezinárodní migrace. Právě první zmíněná monografie pojednávající o neregulární migraci z Mexika do USA se stala pomyslnou biblí migračních výzkumů. Je tedy více než na místě ptát se, čím si tato publikace výzkumnice a výzkumníky věnující se migraci a/nebo genderu získala. Odpověď je nasnadě: autorka na 260 stranách přináší první systematický popis genderové dimenze usazování migrantek a migrantů a demonstruje, jak se gender stává konstitutivním elementem migračního procesu.

Ve snaze pochopit souvislosti mezi genderovými vztahy a zvyšující se participací žen, mužů a celých rodin na neregulární migraci do USA si Hondagneu-Sotelo klade následující otázky: Jak gender organizuje a formuje migraci? Jaké jsou její důsledky pro genderové vztahy mezi nově příchozími? Jaké rysy má usídlování v nové společnosti a jak se ženy podílejí na ustavování rodinného a komunitního života? Odpověď na ně pak hledá pomocí

osmnáctiměsíčního etnografického výzkumu a společně se svými čtyřiceti čtyřmi informatorkami a informatory odkrývá vzájemné působení mikro a makro faktorů, které vytvářejí žitou realitu neregulérních mexických migrantek a migrantů usidlujících se v San Franciscu.

V době, kdy publikace vznikala, byl genderově senzitivní výzkum ještě tak říkajíc v plenkách. Pod nálepkou genderu byly zkoumány většinou ženy. Jedním z hlavních autorčiných odkazů je tedy již samotné východisko, výzkumná strategie vyžadující „více než jen studovat izolovaně gender mužů nebo jednoduše přidat ženy. Gender není měřitelná proměnná, ale soubor sociálních vztahů, který organizuje charakter imigrace. Úkolem je tedy nejen dokumentovat nebo zdůraznit přítomnost žen mezi neregulérními migrujícími v USA nebo si klást stejné otázky o imigrantkách jako o imigrantech, ale začít studiem toho, jak genderové vztahy ulehčují nebo komplikují imigraci a usazování jak žen, tak mužů“ (s. 3).

Aby toho mohla autorka docílit, musí nejprve přijít s vlastním přístupem, alternativní perspektivou, která bude klást důraz na migraci jako sociální proces, v němž nezastupitelnou roli sehrávají genderově specifické rodinné a komunitní vztahy. Právě ty totiž ovlivňují způsob, jakým jedinci odpovídají na strukturální transformace, a zda se rozhodují migrovat či nikoli. V případě mexické migrace představují patriarchální struktury země původu nezastupitelný výchozí bod, pomyslný kus tradice, kterou si migrující berou s sebou ve svých „kulturních a ideologických zavazadlech“ (s. 15). Jejich součástí jsou i genderové vztahy. Co se s nimi děje během migrace? Dochází k jejich adaptaci, přetrvávání nebo transformaci? Hondagneu-Sotelo zastává názor, že tyto vztahy jsou v procesu migrace přetvářeny, což autorka názorně demonstruje v celé knize.

Než přesouvá svou pozornost k usazování se, které chápe jako „sérii mikro-procesů spojených s uspořádáním rodiny a domácností“ (s. 18), přijímá ve druhé a třetí kapitole makro perspektivu a seznamuje čtenářky a čtenáře nejprve s historií mexické neregulérní migrace do USA a následně se zaměřuje na vznik a vývoj Oakview barrio, místa, kde se v San Franciscu koncentruje mexická komunita. Již na konci třetí kapitoly pak předznamenává další směřování monografie a přináší „biografické náčrty“ členů pěti rodin, z nichž vytváří ideální typy pro popis současných migračních vzorců. Hondagneu-Sotelo dochází ve své publikaci k poměrně jednoduchému (ne však banálnímu) závěru: migrace již neznamena pouze to, že migrují muži, které pak ženy s dětmi následují. Migrují také ženy a celé domácnosti. Autorka v tomto vyděluje tři základní typy migrace: stadiální rodinnou migraci (family stage migration; jako první migruje muž a jeho žena a děti jej následují), rodinnou migraci a nezávislou migraci (tedy samostatnou migraci žen a migraci mužů). Co však v kontextu výše uvedeného znamená pojem „genderované přechody“ (gendered transitions)?

Na tuto otázku odpovídá autorka ve čtvrté kapitole, kde rozkrývá genderovanost jednotlivých modelů migrace. Aby zachytila genderové a generační osy, podél nichž se migrace realizuje, odmítá představu domácnosti jako oázy klidu a souladu a nabourává tak tradiční obraz domácnosti jako personifikované jednotky jednající doslova jako „jeden muž“. Svou pozornost tak obrací nejen na muže, kteří migrovali, ale také na ženy, které zůstaly v zemi původu a volily různé strategie (od přesvědčování až po podrývání autority manžela, např. prostřednictvím participace na ženských sociálních sítích), aby manžela mohly následovat. To, že rozhodnutí migrovat není výsledkem harmonického konsensu, ilustruje Hondagneu-Sotelo především na příkladu rodinné migrace. Příběhy jejích informátorek a informátorů jasně ukazují, že míra autonomie mužů a participace žen na rozhodnutí migrovat i na migraci samotné se liší a je ovlivněna širšími sociálními vazbami (příbuzenské sítě apod.) jakož i genderovým uspořádáním v rámci domácnosti. Poněkud jinou kapitolou je nezávislá migrace, kterou v případě mužů autorka popisuje jako „patriarchální rituál přechodu“ či jako součást reprodukováného folklóru, imperativu pro mladé a svobodné muže. Zatímco pro muže představuje prostorová mobilita podporovaný až vyžadovaný přechod do dospělosti (je tedy hned dvojím tranzitem), nezávislá migrace žen se vyznačuje absencí podpory ze strany rodiny a představuje tedy spíše anomálii než normu. Migrantky tak vytvářejí nové rolové modely, prošlapávají chodník pro další ženy a vytvářejí sociální sítě poskytující nejen podporu na bázi ženské solidarity, ale také nabourání patriarchálních vztahů v rámci komunity.

Genderované přechody jsou realizovány na pozadí genderových (asymetrických) mocenských vztahů. Ty však ovlivňují také způsob usazování se (o tom pojednává kapitola pátá). Usidlování a vůbec celá post-migrační fáze je obdobím, během něhož dochází k rekonstrukci genderových vztahů. „V kontextu prostorové mobility, dělby práce v domácnosti a rovnováhy v moci a autoritě při rozhodování o migraci [můžeme říci, že] ženy získávají a muži ztrácejí“ (s. 146). Zatímco pro ženy znamená migrace otevření nových obzorů, nabytí nové autonomie a nezávislosti, mužům v tomto ohledu naopak ubírá. Migrační zkušenost dopadá na genderové uspořádání rodin, což ovšem neznamena lineární přechod od patriarchálního řádu k rovnostářskému. Příklad migrace v autorčině pojetí však jasně ukazuje, že genderové vztahy nejsou jednou naučené a navždy reprodukováné vzorce chování, ale proces neustálého vyjednávání. Jedním ze zásadních zjištění, se kterým Hondagneu-Sotelo přichází, je odlišná role žen a mužů v procesu migrace a usazování; zatímco muži jsou považováni za iniciátory migrace, ženy zastávají nezastupitelnou pozici při usazování. Jinými slovy, muži se častěji než ženy chtějí vrátit do Mexika, do země původu, naopak ženy preferují usadit se v zemi nové a těžit tak z nových možností, které jim migrace přinesla.

Právě proto představují ženy aktivní hráčky ve vytváření nového domova. Autorka dochází k obecnému závěru, že nové genderové vztahy v kontextu rodiny poskytují ženám stimul k usazení, a dále se zaměřuje na konkrétní každodenní praktiky směřující k ukotvení domácností v novém prostředí. Ty pak popisuje v kontextu tří základních strukturálních dimenzí, kterými jsou: vytváření sociálních vazeb v rámci komunity, relativně stabilní pracovní pozice a využívání veřejných či soukromých institucionálních zdrojů (např. vztahy

k jiným komunitám, vytváření sítí založených na náboženství apod.). Nejenže ženy díky těmto aktivitám upevňují postavení celé rodiny v rámci nové společnosti, ale posilují svou vlastní pozici v domácnosti, stávají se nezastupitelným zprostředkujícím článkem mezi sférou soukromou a veřejnou. Autorka zde upozorňuje muže i děti a nedovoluje tak čtenářkám a čtenářům přímo nahlédnout na možné genderové a generační konflikty, které určitá mocenská převaha žen může způsobovat. Imaginativně však přistupuje k dnes již tradičním tématům genderově senzitivního výzkumu a popisuje zaměstnávání v domácnosti, poskytování péče migrantkami či pozici žen v sociálních sítích založených na sdílené zkušenosti žen (např. vazby mezi matkami doprovázejícími své děti do školy).

Proč číst dnes již více než šestnáct let starou monografii, která navíc popisuje migraci a usazování v tisíce kilometrů vzdálené oblasti? Publikace Pierette Hondagneu-Sotelo se stala referenčním rámcem migračních studií, adorovanou i kritizovanou monografií. Vedle toho, že do migračních studií vpisuje gender jako základní dimenzi, která již nemůže být opomíjena, dodává dynamiku migračním tokům, které byly doposud shrnuty pouze pod pojmem „rodinná migrace“. S důrazem kladeným na každodennost neregulérních migrantek a migrantů autorka vybarvuje černobílý obraz (mužské) migrace, oprostuje migrační zkušenost žen a mužů od ekonomizujících přístupů a dodává tak příběhům migrace lidskou tvář – to vše za harmonické syntézy genderových a migračních teorií.

Hondagneu-Sotelo, P. 1994. *Gendered Transitions. Mexican Experiences of Migration*. Berkeley: University of California Press.

Bibliografie

Hondagneu-Sotelo, P. 2001. *Doméstica. Immigrant workers cleaning and caring in the shadow of affluence*. Berkeley: University of California Press.

Hondagneu-Sotelo, P. 2000. „Feminism and Migration.“ *Annals of the American Academy*, 571: 107–120.

Hondagneu-Sotelo, P. 2003. (ed.) *Gender and U.S. Immigration. Contemporary Trends*. California: University of California Press.

O autorce

Adéla Souralová (1984) je absolventkou magisterského programu sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, kde v současné době pokračuje v postgraduálním studiu. Zabývá se genderovými aspekty migračního procesu a antropologií migrace. Kontakt: asouralofat@fss.muni.cz.